

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

**Migráció a hazautalások tükrében – fókuszban az elmúlt évtized
magyarországi folyamatai**

PhD-értekezés tézisei

Kajdi László

Témavezető:

Dr. Jarjabka Ákos

habilitált egyetemi docens, intézetigazgató

PÉCS, 2021

A DOKTORI ISKOLA NEVE, CÍME: Pécsi Tudományegyetem,
Földtudományok Doktori Iskola
7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

A DOKTORI ISKOLA VEZETŐJE: Dr. Geresdi István,
egyetemi tanár
PTE TTK Földrajzi és Földtudományi In-
tézet
Földtani és Meteorológiai Tanszék

A DOKTORI PROGRAM NEVE: Geopolitika, politikai földrajz és geoöko-
nómia közép-európai nézőpontból

A DOKTORI PROGRAM VEZETŐJE: Dr. habil. Pap Norbert
egyetemi tanár
PTE TTK Földrajzi és Földtudományi In-
tézet
Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regioná-
lis Tanulmányok Tanszéke

TÉMAVEZETŐ: Dr. Jarjabka Ákos
habilitált egyetemi docens
intézetigazgató (VSZI)
PTE KTK Vezetés és Szervezéstudomá-
nyi Intézet

1. BEVEZETÉS

A hazautalások növekvő szerepére több nemzetközi intézmény, így például a Világbank is számos kutatásában felhívta a figyelmet. Tanulmányaikban jellemzően azt emelik ki, hogy a hazautalások időben sokkal stabilabb pénzforrások a fogadó ország és háztartások számára, mint a külföldi tőkebefektetéseké (utalva ezzel többek között a 2008-as gazdasági világválság tapasztalataira), valamint volumenük már meghaladja a nemzetközi segélyekét. Különösen a fejlődő országok számára jelenthetnek ezért lényeges devizaforrást, de Magyarország esetében is számottevő összegekről beszélhetünk.

Magyarország szempontjából meg kell említeni, hogy a kivándorlásban olyan speciális tényezők is szerepet játszanak, amelyek más országokra nem feltétlenül érvényesek, tehát a nemzetközi folyamatok, elméletek nem alkalmazhatók közvetlenül a hazai helyzet magyarázatára. Itt említhető például az Európai Unió belüli szabad munkaerő-áramlásból fakadó könnyebb mozgás. Emellett az adatok azt mutatják, hogy a magyar munkavállalók nyugati irányú vándorlása a többi keleti Uniós tagállamhoz képest késve indult el. A főbb globális trendek elemzése mellett ezért részleteiben kell látni a magyarországi társadalmi-gazdasági sajátosságokat is. A számos vándorlásra ható tényező között általánosságban elmondható, hogy kitüntetett szerepet játszanak a gazdasági-jövedelmi jellegű motivációk. Emiatt tehát érdemes a migrációt a hazautalások tükrében vizsgálni, mivel fontos mozgatórugója lehet a kivándorlásnak, nemzetgazdasági hatásai is jelentősek lehetnek és a jelenkor migrációs folyamataiban egyre nagyobb szerepük van. Másrészt a tudományos kutatás mindeddig leginkább a fejlődő országokra kifejtett hatásra fókuszált, és kevésbé a fejlett államok közötti kapcsolatokra. A nyugati országok közötti népességvándorlás, ezen belül pedig az EU-tagországok közötti migráció vizsgálata tehát némileg a háttérbe szorult, pedig ahogy azt munkámban is bemutatom, a migrációval ellentétes irányú tőkeáramlás, azon belül pedig a hazautalások nagyon is fontos elemét jelentik a teljes képnek. Az elmúlt évek magyarországi folyamatainak részletes elemzése, a hazautalásokra ható tényezők alapos feltárása, és az összefüggések azonosítása a kivándorlással tehát a régió más országai számára is releváns kutatási eredményeket hozhatnak, azaz a téma nemzetközi szinten is érdeklődésre tarthat számot.

Kutatásomat egyrészt szekunder források feldolgozásával végeztem, ami lehetővé teszi a legfontosabb globális trendek, földrajzi kapcsolatok, elméletek azonosítását. Ezt az elsődlegesen makroszintű kutatást egészítettem ki a hazai háztartási (mikro szintű) adatok vizsgálatával primer kutatás keretében. Az újonnan lefolytatott háztartási adatfelvételek mélyreható elemzésével tehát szándékaim szerint olyan eredményeket tudok bemutatni, amelyekre korábban nem volt ilyen részletességű empirikus bizonyíték. A rendszeresen elérhető, ám a disszertációban is bemutatott számos oknál fogva a hazautalások

témájában csak korlátozottan használható fizetési mérleg adatok mellett így olyan további források, eredmények is elérhetővé válnak kutatásom által, amelyek a külföldön tartózkodó magyarok által küldött támogatások motivációit, szociodemográfiai hátterét is feltárják.

2. A MIGRÁCIÓ ÉS A HAZAUTALÁSOK ELMÉLETI HÁTTERE

Sokan próbálták megmagyarázni a népesség vándorlásának mögöttes okait, jellemzően egy-egy szempontot, bizonyos elemeket kiragadva, fókuszba helyezve. Mindez egyúttal azt is jelenti, hogy nem lehetséges egyetlen, mindent megmagyarázó elméletet kiválasztani sem a népességvándorlás, sem a hazautalások esetében. A népességvándorlás gazdasági hatásainak vizsgálata előtt először azt érdemes áttekinteni, hogy egyáltalán milyen kiváltó és fenntartó okok állhatnak a migráció jelensége mögött. Mivel számos befolyásoló tényező azonosítható, így többek között háborúk, természeti katasztrófák, politikai okok, regionális gazdasági és jövedelmi különbségek, vagy egyéni ambíciók és életutak, így ennek megfelelően több elmélet is született a mögöttes okok magyarázatára. Ezen elméleti keretrendszerek vizsgálata a geopolitika szempontjából azért lehet releváns, mert lehetővé teszi annak meghatározását is, hogy az állam milyen módon tud beavatkozni ezekbe a folyamatokba, milyen jellegű intézkedésekkel tudja befolyásolni vagy szabályozni a migrációt.

A hazautalások, azok megosztása a származási országban maradt családtagokkal egyaránt megjelenhet a migráció kiváltó és fenntartó okaként, és mind makro- (nemzetgazdasági), mind pedig mikro (személyi vagy háztartási) szinten több elmélet is figyelembe veszi. Ezekkel a pénzáramokkal kapcsolatban ezért meglehetősen szerteágazó kutatásokat találhatunk, amelyek egyik nagy csoportja arra fókuszál, hogy a küldő vagy a fogadó ország nemzetgazdaságára, munkaerőpiacára, jövedelmi egyenlőtlenségeire, valamint fizetési mérlegére hogyan hatnak ezek a pénzáramok. A kutatások másik iránya pedig inkább a küldő személyek és fogadó háztartások szemszögéből közelít, megpróbálva azonosítani azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják, hogy egy adott személy küld-e támogatásokat, és ha igen, akkor mekkora összegben. Alapvetően tehát mindkét megközelítés arra keres empirikus bizonyítékokat, hogy milyen összefüggés áll fent a gazdasági célú migráció, a magasabb jövedelem céljából történő népességvándorlás és a hazautalások, azaz az otthon maradt háztartástagok támogatása között.

Jelen értekezésben a fentieknek megfelelően tehát két szinten – makro és mikro – vizsgálom a népesség vándorlását és a hazautalásokat, ennek megfelelően kettős elméleti hátteret látok az elemzés szempontjából a leginkább célszerűnek.

Egyrészt érdemes azt megvizsgálni, hogy a makroszintű változók milyen összefüggéseket mutatnak a hazautalásokkal. A gazdasági jellegű magyarázó változókkal (például GDP, munkanélküliség) a neoklasszikus elméletről kaphatunk információkat, a demográfiai jellegű változók (népesség összetétele, eltartottsági ráták) a szegmentált munkaerőpiac elméletét támaszthatja alá, míg a külföldi tőkebefektetések (FDI) a világrendszer elméleti keretei között értelmezhetők. Értekezésemben ezeket az elméleti szempontokat bontom ki szekunder kutatással, panelregressziós elemzéssel.

Másrészt mikroszinten a hazautalások szempontjából a migráció új közgazdaságtana (NELM) tekinthető a leginkább releváns elméleti keretrendszernek. Ezt a modellt szintén nehéz elválasztani a neoklasszikus elméletek által azonosított jövedelmi és munkaerőpiaci tényezőktől, mivel jellemzően a piaci kudarcok – amelyek erősen befolyásolják a háztartás döntéseit a NELM szerint – erősen kapcsolódnak ezekhez. A migráció új közgazdaságtanának azonban fontos jellemzője, hogy nagy hangsúlyt fektet a migráció és a hazautalások összekapcsolására. Ebben az elméleti keretrendszerben lehetőség van nem csupán megfigyelni az egyes folyamatokat, hanem az azok mögötti motivációt is tesztelni, azaz lényegesen árnyaltabb képet kaphatunk a makromodellekhez képest. A hazai mikroszintű mintavételes lakossági adatfelvételek elemzésén keresztül primer kutatásban fogom bemutatni a magyar eredményeket a NELM keretei között.

3. KUTATÁSI CÉLOK

A fentebb bemutatott nemzetközi irodalom alapján egyértelmű, hogy a hazautalások a nagyobb, migrációs témakör fontos szeletét jelentik. Szinte az összes, a migráció kiváltó vagy fenntartó okait magyarázó elméleti keretrendszer figyelembe veszi a külföldön tartózkodók által az otthon maradt családtagoknak küldött támogatásokat. Abban az esetben, ha valaki önkéntesen dönthet a vándorlásról, azaz nem kényszerű migrációról beszélünk, a legtöbben csak akkor választják addigi személyes környezetük elhagyását, ha ehhez egzisztenciális előnyök is társíthatók. Így meghatározó a munkavállalási cél, a többletjövedelmek megszerzésének lehetősége ezekben a folyamatokban. Azonban ezek a gazdasági okok semmiképp sem tekinthetők kizárólagosnak, kutatásom során többek között erre vonatkozóan is bemutatok eredményeket.

A migrációs folyamatok esetében azt is fontos vizsgálni, hogy mi befolyásolja azt, hogy a külföldön tartózkodó támogatja-e a származási országában élőket, illetve azt, hogy milyen mértékű ez a támogatás. Azaz a globális és európai szintű makrofolyamatok leíró jellegű bemutatása mellett mikroszintű primer kutatásom célja annak vizsgálata, hogy a kivándorló fog-e hazautalást küldeni, és ha igen, akkor milyen összegben.

Értekezésemben a hazautalások esetében a következő definíciót alkalmazom: a nem kikapcsolódás, nyaralás, baráti és rokonlátogatás, üzleti utazás, orvosi kezelés vagy valóságos zarándoklat céljából való ideiglenes távollét céljából egy adott országban tartózkodó magánszemélyek pénzbeni vagy egyéb formában küldött támogatásai más országban élő magánszemélyek részére. Egyaránt figyelembe veszem tehát:

- a származási országukban rezidensnek minősülő, azaz más országban egy éven belüli időtartamban tartózkodó személyek által megszerzett jövedelmekből bármilyen formában a származási országukba küldött támogatásokat;
- a származási országukban már nem rezidens, egy évnél hosszabb időtartamban más országban tartózkodó személyek által küldött támogatásokat.

Jelen dolgozatom céljai, kutatási kérdései és az egyes kérdésekhez kapcsolódó hipotézisek tehát a következők:

1. Kutatási kérdés: Mi jellemzi globálisan és azon belül különösen az Európai Unióban és Magyarországon makroszinten a migrációt és a hazautalásokat?

Szekunder kutatás keretében nemzetközi adatbázisokból gyűjtött leíró jellegű adatokkal, valamint panelregressziós elemzéssel kívánom vizsgálni, mivel ezek alkalmasak arra, hogy a főbb tendenciákat, az elméleti megfontolások gyakorlati megvalósulását be lehessen mutatni.

- **Hipotézis (H1a):** Az adott országból küldött hazautalások és az ország gazdasági teljesítménye között pozitív korrelációs kapcsolat áll fent, azaz a gazdaságilag fejlettebb, nagyobb teljesítményű országokból több hazautalást küldenek.
- **Hipotézis (H1b):** Az adott országban fogadott hazautalások és az ország gazdasági teljesítménye között negatív korrelációs kapcsolat áll fent, azaz a gazdaságilag kevésbé fejlett, kisebb teljesítményű országokba több hazautalást küldenek.

2. Kutatási kérdés: Hogyan jellemezhetőek társadalmi, gazdasági, demográfiai szempontból a hazai mikroszintű adatfelvételek alapján a hazautalásokat fogadó háztartások Magyarországon?

Primer kutatás keretében, három hazai mintavételes lakossági adatfelvétel (Háztartási költségvetési és életkörülmény adatfelvétel, Mikrocenzus 2016, Családi segítségnyújtás) eredményei alapján vizsgálom leíró adatokkal, logit regresszióval és lineáris regresszióval.

- **Hipotézis (H2):** A hazautalásokat fogadó magyar háztartások rosszabb anyagi helyzetben vannak az átlagos magyar háztartásokhoz képest.

3. Kutatási kérdés: Mi befolyásolja azt, hogy egy külföldön tartózkodó személy küld-e hazautalást?

Primer kutatás keretében, a Mikrocenzus 2016 adatfelvétel eredményei alapján vizsgálom probit regresszióval.

- **Hipotézis (H3):** Nagyobb valószínűséggel támogatják magyarországi családtagjaikat a szakképzettséggel rendelkező rövid távú ki-vándorlók.

4. Kutatási kérdés: Mi befolyásolja a külföldön tartózkodó személy által küldött támogatás nagyságát?

Primer kutatás keretében, a Családi segítségnyújtás adatfelvétel eredményei alapján vizsgálom lineáris regresszióval.

- **Hipotézis (H4):** Minél nagyobb a külföldön tartózkodó személy jövedelme, annál magasabb a küldött támogatás összege.
- **Hipotézis (H5):** A migráció új közgazdaságtanának (NELM) elméleti keretszerében Magyarország esetében az altruista motiváció a meghatározó a hazautalásoknál.

4. A KUTATÁS MÓDSZERTANA

Ebben a fejezetben tovább részletezem, hogy milyen adatokkal és kutatási módszerekkel vizsgálom az előző fejezetben bemutatott kutatási kérdéseket és hipotéziseket. Először szélesebb, globális szemszögből elemzem a makroszintű folyamatokat, majd a perspektívát szűkítve külön kitérek a Magyarország szempontjából relevánsabb európai helyzetre. Végül a hazai folyamatokat vizsgálom a legrészletesebben, azaz a makroszint mellett már háztartásokra is vonatkozó adatokat elemezve.

1. táblázat: Az értekezés kutatási keretrendszere

	Hipotézis	Módszertan	Releváns elmélet	Regionális lefedettség	Adatok
M A	H1a: Pozitív kapcsolat a küldött	Leíró adatok, regionális	Neoklasszikus közgazdaságtan	Globális, európai	Világbank, Eurostat (fizetési mérleg)

K R O	hazautalások és a gazdasági teljesítmény között	összehasonlítás, panelregresszió	(makro), világrendszer		
	H1b: Negatív kapcsolat a fogadott hazautalások és a gazdasági teljesítmény között	Leíró adatok, regionális összehasonlítás, panelregresszió	Neoklasszikus közgazdaságtan (makro), világrendszer	Globális, európai	Világbank, Eurostat (fizetési mérleg)
M I K R O	H2: A hazautalásokat fogadó magyar háztartások az átlagnál rosszabb anyagi helyzetben vannak	Leíró adatok, regionális összehasonlítás, probit és logisztikus regressziók	NELM, neoklasszikus közgazdaságtan (mikro)	Magyarország	Mikrocenzus, HKÉF, Családi segítség-nyújtás
	H3: Nagyobb valószínűséggel utalnak haza a szakképzettséggel rendelkező rövid távú kivándorlók	Leíró adatok, regionális összehasonlítás, probit és logisztikus regressziók	NELM	Magyarország	Mikrocenzus
	H4: Pozitív kapcsolat a küldő jövedelme, és a támogatás összege között	Leíró adatok, regionális összehasonlítás, lineáris regressziók, Heckman szelekció	NELM, neoklasszikus közgazdaságtan (mikro)	Magyarország	Családi segítség-nyújtás
	H5: Magyarországon altruista motiváció a hazautalásoknál	Leíró adatok, regionális összehasonlítás, lineáris regressziók, Heckman szelekció	NELM	Magyarország	Családi segítség-nyújtás

Forrás: Saját szerkesztés

A főbb globális folyamatokat a Világbank adatai segítségével elemzem, míg az európai folyamatokat részletesebben is megvizsgálom az Eurostat adatain keresztül is. A hazautalásokra vonatkozó adatok ebben az adatbázisban is a fizetési mérleg adatokon alapulnak, azonban a Világbankhoz képest részletesebb bontásban is elérhetőek. A Világbank adatait felhasználó táblába összesen 264 ország adatai kerültek be, azonban a tényleges modellek az adathiányok miatt kevesebb rekordot tartalmaztak.

Azért, hogy pontosabban azonosíthatók legyenek a hazautalásokra ható makroszintű tényezők, egyúttal tesztelni tudjam a makroszintű migrációs elméleteket, (fix hatású) panelregressziós modelleket is építettem 20 éves időszakra (2000-2019). A neoklasszikus közgazdaságtan elméleti keretrendszerében a vándorlást gazdasági okok, azon belül is elsősorban az országok közötti bérkülönbségek és foglalkoztatásbeli különbségek váltják ki. Ezt némileg általánosabban fogalmaztam meg a H1a és H1b kutatási hipotéziseimben, az egyes országok gazdasági teljesítményére visszavezetve a küldött, illetve fogadott hazautalások összegét. Azaz nem szűkítettem le a vizsgált magyarázó változók körét a jövedelmi, illetve foglalkoztatási adatokra, hanem annál tágabban értelmezve a kérdést demográfiai változókat is bevontam elemzésembe, ami már inkább a duális munkaerőpiac elméletéhez köthető.

A magyarok migrációs folyamatainak leíró jellegű időbeli vizsgálatánál a KSH rendszeresen publikált éves vándorlási adatait használtam fel. Emellett a Magyarországra érkező hazautalásokat és a migrációs folyamatokat három lakossági adatfelvétel (Mikrocenzus, Háztartási költségvetési és életkörülmény adatfelvétel (HKÉF), Családi segítségnyújtás) segítségével is vizsgáltam elmúlt évekre vonatkozóan (a Mikrocenzus és a Családi segítségnyújtás adatfelvétel referenciaéve 2016, míg a HKÉF-é 2017).

Módszertan tekintetében a kutatási kérdések vizsgálatához regressziós modelleket alkalmaztam. A Mikrocenzus 2016 adatfelvétel állományain alkalmazott probit és logit regressziók alapvetően két dologra fókuszáltak:

- milyen tényezőkkel mutat összefüggést az, hogy egy magyar háztartás kap-e hazautalásokat, azaz a regresszió függő változója két értéket vehet fel aszerint, hogy a megfigyelt háztartás kap-e vagy sem hazautalás;
- milyen tényezőkkel van kapcsolat a hazautalási hajlandóság tekintetében, azaz mi befolyásolja azt, hogy egy külföldön tartózkodó személy támogatja-e magyarországi családtagjait. Ebben az esetben tehát a regresszió függő változója szintén két értéket vehet fel aszerint, hogy a külföldön tartózkodó személy küld-e vagy sem hazautalást.

A HKÉF-adatok leíró statisztikák, megoszlások bemutatására szolgáltak, mivel a hazautalásokat kapó háztartások kis száma nem tette lehetővé logit vagy probit modellek

építését a fogadó háztartások sajátosságainak vizsgálatához. Mindezek segítségével tehát vizsgálni lehetett a jelen értekezésben meghatározott H2 hipotézist, azaz azt, hogy a külföldi támogatásban részesülő magyar háztartások rosszabb anyagi helyzetben vannak-e azon többi magyar háztartáshoz képest, akik nem részesülnek ilyen jellegű többletjövedelemben.

A kutatás következő lépésében pedig arra voltam kíváncsi, hogy a hazautalás összegével, annak nagyságával milyen tényezők vannak összefüggésben. Ezt a kérdést alapvetően a Családi segítségnyújtás adatfelvétel adatainak segítségével vizsgáltam lineáris regressziókkal, mivel a küldött támogatás értékére vonatkozóan ebben a felmérésben szerepelt kérdés.

A szelekciós torzítás kezelésére a Heckman-féle korrekciós eljárást alkalmaztam a fogadó háztartások és küldő személyek adatain futtatott regressziós modelleknél. Ennek érdekében a Mikrocenzus 2016 mintán futtatott probit regressziók szignifikáns együtthatóiból inverz Mills-rátákat számoltam és ezek kerültek beépítésre a Családi segítségnyújtás adatfelvétel adatain futtatott lineáris regressziós modellekbe. A lineáris regressziók alapján pedig azonosítani lehetett azon változókat a küldési, illetve a fogadási oldalon, amelyek szignifikáns hatással voltak a hazautalások összegének nagyságára. A regressziók függő változójaként funkcionáló támogatási összegeknél, és a magyarázó változók között az egy főre jutó háztartási jövedelemnél az értékek logaritmusát építettem a modellekbe annak érdekében, hogy normál jellegű legyen az eloszlás, mivel a jövedelmi jellegű adatoknál jellemző, hogy rendkívül sok a kisértékű elem.

5. AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Értekezésemben részletesen vizsgáltam a migráció és a hazautalások kapcsolatát, a téma elméleti hátterét, és főbb folyamatait az elérhető primer és szekunder adatforrások által. Alapvetően két szinten folytattam le elemzésemet: makroszinten, a globális trendekre kitekintve és mikroszinten, a magyar helyzetre fókuszálva.

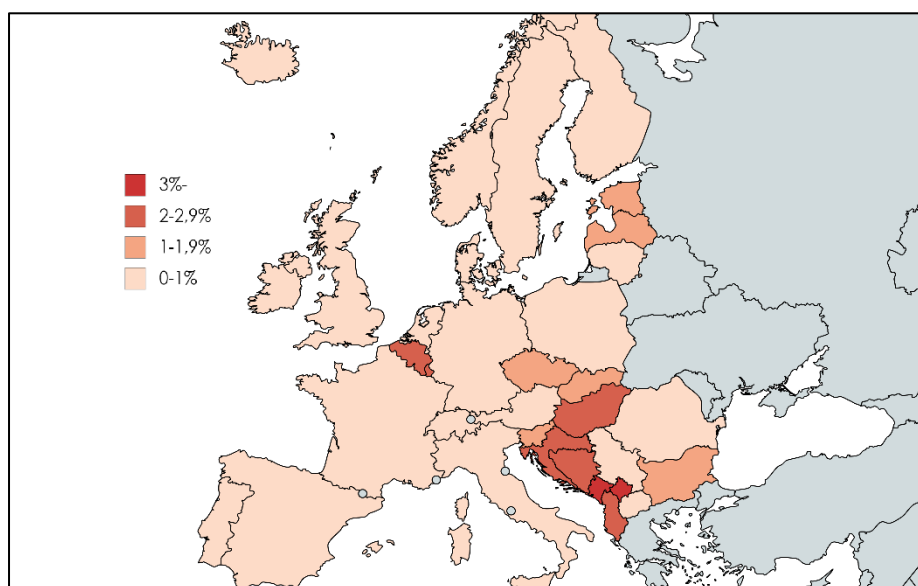
- **A kutatási eredmények alapján a H1a hipotézisem elfogadható, valóban a gazdaságilag fejlettebb országok a hazautalások szempontjából jelentősebb küldő területek.**

A makroszintű vizsgálat megmutatta, hogy a hazautalások jelentősége valóban folyamatosan nő világszinten, párhuzamosan a migráció egyre erősödő volumenével. Számottevő, a külföldi tőkebefektetések és a nemzetközi segélyek nagyságrendjével összemérhető a más országokban élők által küldött privát transzferek nagysága. A leíró adatok alapján egyrészt azonosíthatók a főbb országhoz kapcsolatok, így az USA és Mexikó, illetve a Fülöp-szigetek; az Öböl

államok és India, Banglades, Pakisztán; vagy Kína és Japán, Dél-Korea, Ausztrália között. Szintén látható, hogy a kisebb országokban jóval jelentősebb a szerepe ezeknek a pénzáramoknak, számos olyan európai ország is van, ahol a GDP arányában is rendkívül magas a hazautalások mértéke.

Az európai adatok részletesebb vizsgálatából pedig az egyes országokra jellemző migrációs stratégiák, tipikus vándorlási szokások tűnnek elő, amit a földrajzi elhelyezkedés is nagyban befolyásol. Románia és Bulgária esetében például a hazautalások között dominánsak a hosszú távon más országban tartózkodók által küldött összegek, ami arra is utalhat, hogy ezekből az országokból kevésbé éri meg rövidebb időre külföldön munkát vállalni a jellemzően alacsonyabb presztízsű munkákból származó jövedelmekhez képest számottevő utazási költségek miatt. Ezzel szemben például Magyarországon az átmenetileg külföldön tartózkodók jövedelme a jelentősebb tétel a fizetési mérlegben, nem kis részben a szomszédos Ausztriába ingázók miatt. Az országok egy harmadik csoportjánál – például Lengyel- vagy Horvátország esetében – pedig kiegyensúlyozottabb a két tétel aránya.

1. ábra: Az átmenetileg külföldön dolgozók jövedelme a GDP-hez viszonyítva egyes európai országokban, 2018

Forrás: Eurostat (2020) adatok alapján saját szerkesztés

A panelregressziós elemzés ugyanakkor árnyalja azt a képet, amit a makroszintű elméletek és a leíró adatok sugallnak, azaz, hogy pusztán a gazdasági, munkaerőpiaci tényezők befolyásolják a migrációt és ezen keresztül a hazautalásokat.

Így érdekes például az időskori eltartottsági ráta szerepe, ami már inkább a duális munkaerőpiacok elméleti megközelítésének (rész)igazságára utalhat. Az előre-gedő népesség mellett nagyobb az igény a fiatal bevándorlók munkaerejére a fizikai munkáknál, amit elősegít az is, hogy ezen fizikai munkák között nagyobb az alacsony presztízsűek aránya. A több bevándorló ezután pedig a nagyobb mértékű személyes támogatásokat is elősegíti. A GDP, a női munkanélküliség és a fogyasztás esetében azonosított pozitív kapcsolat ugyanakkor inkább a neoklasz-szikus közgazdasági elméletet támogatja, miszerint elsősorban a gazdaságilag fejlett országok a legjelentősebb küldők. Ezzel van összhangban az is, hogy a modell alapján a mezőgazdaság és az ipar kisebb részaránya a GDP-n belül is nagyobb mértékű küldött hazautalást jelent, ugyanis elsősorban a fejlett országokban szá-mottevő a terciér (szolgáltatási) szektor szerepe. Más kérdés ugyanakkor, hogy a makro-adatok jellegükből fakadóan elfedhetik azt a tényt, hogy – a duális mun-kaerőpiacok elméletét megerősítve – a bevándorlók elsődlegesen éppen hogy a mezőgazdasági és ipari szektorokban vállalnak munkát. Végül a külföldi tőkebe-fektetésekkel fennálló pozitív kapcsolat, egyrészt szintén a fejlett államok küldő szerepét erősíti meg a hazautalások terén, mivel a tőkeerős országok képesek na-gyobb mértékben más országokban befektetni. Ugyanakkor ez összhangban van a világrendszer elméletben megfogalmazott terjeszkedő kapitalista tőke jelensé-gével is.

- **A kutatásomban nem sikerült egyértelműen igazolni a H1b hipotézisemet, azaz azt, hogy a szegényebb országokba érkezik több hazautalás.**

A fogadó országok szempontjából nem sikerült olyan modellt illeszteni, ami támogatta volna azt az – elsősorban neoklasszikus közgazdaságtanon alapuló – feltevést, hogy a szegényebb országokba érkezik több hazautalás. Mindez egy-részt bemutatja, hogy a migráció jelensége ennél jóval összetettebb, számos kul-turális, hálózati hatás is fennállhat például, amelyeket nem lehetséges pontosan lekövetni makromutatókkal. Másrészt számottevő torzító erővel bír, hogy olyan, egyébként globális gazdasági nagyhatalmak, mint Kína vagy India, vagy regio-nális gazdasági központok, mint Mexikó a legjelentősebb fogadó országok között vannak. Ez a három ország ugyan jelentős belső egyenlőtlenségekkel jellemez-hető, de ha az 1 főre jutó GDP-t, mint alapindikátort tekintjük, akkor a Világbank adatai alapján Kína és Mexikó a rangsor legfelső harmadának alján, India pedig a középső harmad alján található, azaz bár valóban nem a leggazdagabb országok közé tartoznak, de nem is tekinthetők kifejezetten szegény országnak.

- **Kutatásaim alapján a H2 hipotézisem, amely szerint a hazautalásokat fo-gadó magyar háztartások rosszabb anyagi helyzetben vannak az átlagos**

magyar háztartásokhoz képest, részben fogadható el. A jövedelemeloszlás tekintetében nem látható markáns különbség a hazai átlaghoz képest, azonban a további közvetett információk – hiteltörlesztési problémák, nehézségek a váratlan kiadásoknál – alapján arra lehet következtetni, hogy a fogadó háztartások jelentős részénél vannak anyagi problémák, amelyek megoldására a külföldről érkező családi támogatásokat is felhasználják.

Az általánosabb, globális szintű vizsgálatról a hazai folyamatok felé fordulva elsőként a hazautalásokat fogadó magyarországi háztartások helyzetét tekintetem át. A felhasznált három lakossági adatfelvétel – Mikrocenzus 2016, HKÉF, Családi segítségnyújtás – alapján felvázolhatóak ezen csoport főbb jellemzői. A HKÉF és a Családi segítségnyújtás egymástól függetlenül azt erősítik meg, hogy a háztartások körülbelül 1,6-1,8 százaléka lehet érintett, azaz mintegy 67 ezer darab. A háztartásfők jellemzően idősebbek, ami – összhangban más nemzetközi kutatásokkal a régióból – arra enged következtetni, hogy általában a felnőtt gyermekek támogatják idősebb szüleiket a hazautalásokkal. Ezt a Mikrocenzus adatokon futtatott regressziós modell is megerősíti.

Jövedelmi helyzetük tekintetében a Családi segítségnyújtás felvétel alapján nem látszik lényegi eltérés az össznépesség jövedelmi színvonalától, és a HKÉF alapján sem hozható egyértelmű következtetés: bár számottevő az alacsonyabb jövedelmi decilisekbe tartozó háztartások aránya a fogadó oldalon, azonban a jobb anyagi helyzetben élők aránya is magas. Ennek egyik lehetséges magyarázata a már a migrációs elméleti keretrendszerknél bemutatottak szerint az lehet, hogy az eleve magasabb jövedelemmel rendelkező családok könnyebben finanszírozzák a kivándorlás kezdeti költségeit (és ahogy azt az elméleti fejezetekben bemutattam, ezzel indokolja több tanulmány a hazautalások egyenlőtlenségeket fokozó szerepét is). A HKÉF más kérdései azonban tovább árnyalják a képet. Látható ugyanis, hogy a hazautalásokat fogadó háztartások között a magyar átlaghoz képest alacsonyabb azok aránya, akik képesek lennének fedezni egy váratlan kiadást, vagy akik képesek megtakarításokra. Szintén lényeges, hogy a hazautalásokat fogadó háztartások között magasabb a lakáshitellel rendelkezők aránya és azoké is, akiknek nehézségeik vannak a hiteltörlesztésekkel. Mindez már sokkal egyértelműbben utal arra, hogy a fogadó háztartások egy számottevő részénél a külföldről érkező többletjövedelem alapvető fontosságú, és csak a más országban történő munkavállalással képesek a hazai átlaghoz közelítő életszínvonalat fenntartani.

Mindezeket megerősítik egyrészt a Mikrocenzus adatokon futtatott regressziós modell közvetett státuszmutatói, mint a hazautalások és a

lakónegyzetméterek száma, vagy a háztartásfő iskolai végzettsége közötti negatív kapcsolat. Másrészt a Családi segítségnyújtás felvétel adatain futtatott regressziós modell is hasonló eredményre jut, ami alapján szignifikánsan magasabb a hazautalás összege, ha a bejövő pénzt hiteltörlesztésre, megtakarításra vagy ingatlanvásárlásra használják fel (ez utóbbi szintén megtakarításként értelmezhető).

- **A kutatásom megerősíti a H3 hipotézisemet, miszerint nagyobb valószínűséggel támogatják magyarországi családtagjaikat a szakképzettséggel rendelkező rövid távú kivándorlók.**

A fogadó háztartások vizsgálata után a küldő személyek jellemzőit elemeztem. A hivatalos statisztikák alapján látszik, hogy a 2011 után felerősödő, elsősorban Nyugat-Európa felé történő kivándorlás intenzitása csökken és egyre jelentősebb a visszavándorlás is. A 2016-ban lebonyolított Mikrocenzus alapján pedig az látható, hogy a kivándorlók között többségben vannak a férfiak, a hazai népesség átlagánál nagyobb mértékben meghatározó a 30-39 év közötti korosztály. Emellett – ahogy arra több másik adatfelvétel is rávilágított – markáns eltérések vannak a kivándorló népesség szociodemográfiai jellemzői tekintetében a fő célországok között. Míg az Egyesült Királyságba elsősorban a fiatal, magasan (felsőfokon) képzett személyek költöznek jellemzően hosszabb távra, addig Ausztria és Németország esetében gyakoribb a szakmunkás végzettséggel rendelkező, idősebb férfiak néhány hónapos munkavállalása.

A kivándorlók esetében azonosítható főbb tendenciák jelennek meg a hazautalásokat küldő személyek csoportjánál is (Mikrocenzus és Családi segítségnyújtás adatfelvételek alapján). Az, hogy a küldők nagy arányban jelölték magukat „gyermek”-ként, megerősíti azt a fogadó oldalnál már megfogalmazott feltételezést, hogy elsősorban a felnőtt gyermekek támogatják az idősebb szülőket. Emellett a nemzetközi kutatásokkal összhangban van az, hogy a küldő személyek túlnyomó része a jövedelmének csak 10-20 százalékát küldi haza támogatásként.

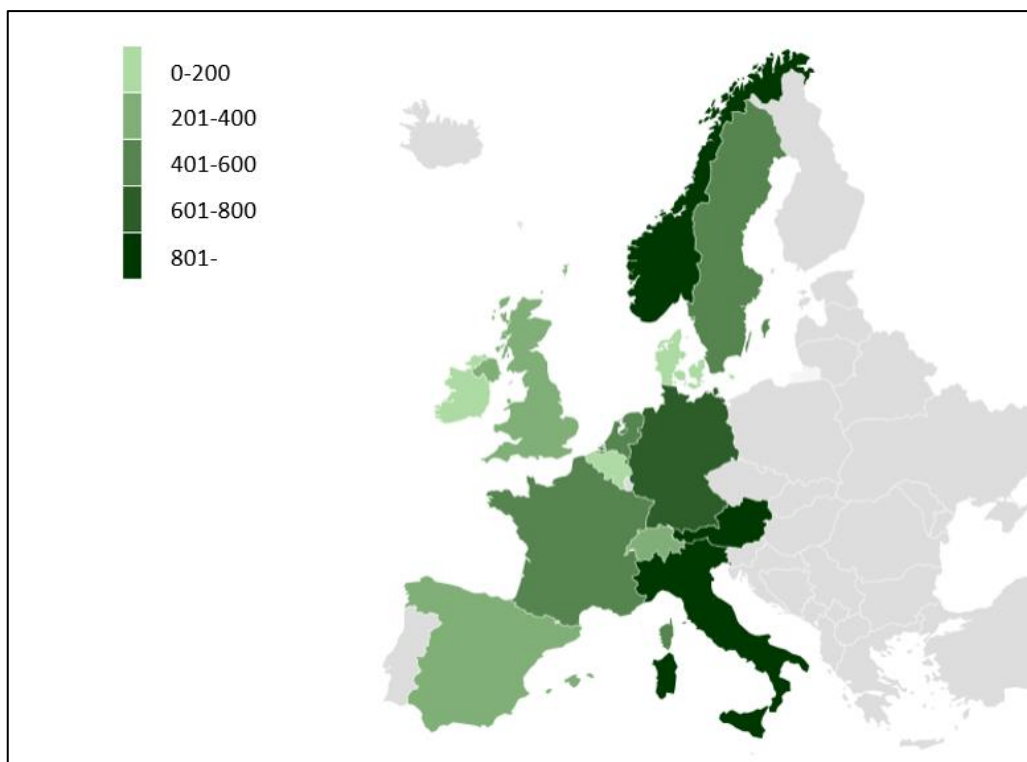
Mindezek a leíró jellemzők megjelennek a regressziók eredményében is. A Mikrocenzus adatokon futtatott modellek a hazautalási hajlandóságra vonatkozóan – azaz, hogy mi befolyásolja, hogy az adott személy küld-e támogatást – azt mutatták, hogy az idősebb, szakmunkás végzettségű férfiak esetében magasabb ennek valószínűsége. Ez tehát elsősorban az Ausztriában és Németországban fizikai munkákat végzők csoportját jelenti. Elmondható az is, hogy nagyobb a hazautalás valószínűsége a mezőgazdaságban és az iparban dolgozók esetében, ami szintén összhangban van a leíró adatokkal. A hazatérés és a hazautalások gyakorisága között pozitív kapcsolat volt azonosítható: azoknál, akik havonta vagy gyakrabban látogatnak Magyarországra a támogatás küldésének valószínűsége is

magasabb. Általános tendencia, hogy ahogy nő az egyes hazalátogatások között eltelt idő, úgy csökken a hazautalási hajlandóság is, ami feltehetően a küldő személyek és a fogadó háztartások közötti kapcsolat gyengülésére vezethető vissza.

- **Az eredmények alapján a H4 hipotézis megerősítést nyert, a küldő személy jövedelme és a hazautalás összege között valóban pozitív kapcsolat mutatkozik. Ez pedig, kiegészítve a fogadó háztartások jövedelmével fennálló negatív kapcsolatra tett megállapítással, a H5 hipotézist is támogatja, miszerint elsődlegesen az altruista motivációkat lehet azonosítani a NELM keretrendszerét alapul véve.**

Az értekezés utolsó részében arra a kérdésre kerestem a választ a Családi segítségnyújtás adatfelvétel adatait elemezve, hogy amennyiben egy külföldön élő személy támogatja magyarországi családtagjait, akkor milyen tényezők befolyásolják ennek mértékét. A lineáris regressziók alapján hasonló tényezők azonosíthatók, mint a hazautalási hajlandóságra vonatkozó probit regresszióknál. A nők jellemzően kevesebbet, a szakmunkás és alacsony végzettségűek, valamint az ipar és a mezőgazdaság területén dolgozók jellemzően magasabb összeget utalnak haza. Szintén szignifikáns lett a hazalátogatás gyakorisága változó is, mivel összhangban előzetes várakozásainkkal, azok a külföldön tartózkodók, akik havonta, vagy annál is gyakrabban jönnek haza Magyarországra, általában magasabb értékű támogatásokat küldenek. Mindez feltételezhetően összhangban van a személyes kapcsolatok szorosságával. A földrajzi bontás szempontjából elmondható, hogy bár a leíró adatok alapján (2. ábra) lényeges különbség mutatkozott a magyar kivándorlók főbb célországai között – az Egyesült Királyságban élők egy főre jutó küldött összege jóval elmarad az Ausztriában vagy Németországban dolgozókéétól), a regressziós elemzésnél ugyanakkor ezek közül már egyik sem bizonyult szignifikánsnak.

2. ábra: A külföldön tartózkodó magyarok által küldött 1 főre jutó éves hazautalási összeg néhány európai országban, ezer Ft, 2016

Forrás: Családi segítségnyújtás adatfelvétel adatai alapján saját szerkesztés

Ugyanakkor talán a leglényegesebb megállapítás, hogy a hazautalás összege és a küldő személy jövedelme között pozitív, míg a fogadó háztartás jövedelmével negatív kapcsolat áll fenn. Mindez tehát azt jelenti, hogy minél inkább megengedheti magának valaki a támogatást, illetve minél jobban rászorul a fogadó magyarországi háztartás erre, annál nagyobb értékűek ezek a külföldről érkező privát transzferek. A NELM elméleti keretrendszerében ez pedig az altruista hazautalási motivációkhoz áll a legközelebb, azaz a más országokban tartózkodó magyarok hazautalásai mögött leginkább a segítségnyújtás, a rokonok támogatása áll. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy ez a „képlet”, természetesen nem egyszerűsíthető le: ha a tartósan külföldön tartózkodók esetében a hazatérési szándékot is beemeltém a modellekbe, mint külön változót, akkor az szignifikánsnak bizonyult. Azaz azok, akik tervezik a visszatérést Magyarországra, jellemzően magasabb összegeket küldenek, ami viszont épp az önérdék érvényesítésére utalhat.

Végül érdemes átgondolni azt, hogy a gyakorlati élet szempontjából milyen relevanciája van a kutatási eredményeimnek. A globális trendek mélyebb elemzésével azt

kívántam alátámasztani, hogy mint azt az értekezés számos pontján hangsúlyozom, a migráció és a hazautalások összetett társadalmi-gazdasági folyamatok eredményei. Így hiba lenne kizárólag a talán a leginkább a neoklasszikus makroelméletek által hangsúlyozott jövedelmi különbségek szemszögéből vizsgálni a kérdést, és bármilyen jövőbeli közpolitikai lépést csupán ez alapján kidolgozni. Ugyanis ez a fajta gondolatmenet nem magyarázza például, hogy miért 2011 után indult el nagyobb mértékben a magyarok elvándorlása, ahogy azt sem, hogy a főleg magasabb végzettségű fiatalokból álló egyesült királyságbeli magyarok csoportjában miért alacsonyabb a hazautalások szintje.

A háztartási felvételek alapján látszik, hogy sokaknak a kivándorlás és a hazaküldött támogatások inkább anyagi kényszer eredménye. Erre számos – közvetett – jel utal a fogadó háztartások oldalán, és ezzel van összhangban az is, hogy eredményeim az altruista motivációkat támasztják alá. Mindez azért nem jelent ellentmondást az előzőekben megfogalmazott megállapításokkal, mivel természetesen nem mondható el általánosságban, hogy bárki, aki Magyarországon az átlagosnál vagy az európai életszínvonalnál rosszabb anyagi helyzetben él, a kivándorlás stratégiáját választja. Akik viszont kivándorolnak és utána hazautalnak, azoknál valóban lényegesek az anyagi tényezők. A gyakorlat szempontjából ez tehát azt jelentheti, hogy a közel 70 ezer beazonosított háztartás számottevő részénél elképzelhető lehet olyan közpolitikai lépés, ami által enyhülnek azok a jövedelmi problémák, amik a külföldi munkavállalás hátterében állhatnak. Ennek az értekezésnek azonban csak a mögöttes folyamatok feltárása, jobb megértése volt a célja, nem pedig ezen alapuló további adózási, vagy munkaerőpiaci-foglalkoztatási intézkedési javaslatok kidolgozása.

A DOLGOZAT TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

KAJDI L. (2013): Belföldi vándorlási folyamatok Kínában. *Demográfia*, 56 (1), pp. 65-82.

KAJDI L. (2015): Hazautalt pénzek – nemzetközi áttekintés és a főbb mérési nehézségek. *Statisztikai Szemle*, 93 (4), pp. 353-375.

KAJDI L. (2016): A Magyarországra hazautalt pénzek és mérésük. In: Blaskó Zs. - Fazekas K. (szerk.) (2016): *Munkaerőpiaci tükrök 2015*. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.

KAJDI L. (2017): Urbanizáció és migráció Kínában. *Gazdaság és társadalom* 2017/3-4, pp. 142-161.

KAJDI L. (2018a): Hazautalások Magyarországra – egy új adatfelvétel első eredményei. *Hitelintézet Szemle*, 17 (3), pp. 85–108.

KAJDI L. (2018b): Hazautalások jelentősége a nemzetközi vándorlásban. Farkas Ferenc nemzetközi tudományos konferencia tanulmánykötet, Pécs, 2018., pp. 444-462.

KAJDI L. (2018c): Remittances to Eastern-Europe – Evidence from Hungary. In.: Canbey-Ögüler, V. – Nihan Cabuk, S. – Zibel, A. (szerk.): *International Symposium on Business and Economics, Proceedings Book*. Global Science Institut (GSI) Publications, pp. 72-82.

KAJDI L. – LIGETI A.S. – NAGY-JAMALIA N. – SCHWARTZ A.É. (2019a): A külföldi hazautalásokat fogadó magyar háztartások jellemzői. *Statisztikai Szemle*, 97 (9), pp. 855—874.

KAJDI L. – PALOTAI J. – JARJABKA Á. (2019b): A brexit hatása a munkaerő-áramlásra. A magyar helyzet értékelése. *Külügyi Szemle*, XVIII. évf (1), pp. 129-147.

KAJDI L. - LIGETI A.S. (2020): Remittance behaviour of intra-EU migrants - Evidence from Hungary. *Comparative population studies*, March 2020., 45, pp. 87-114.

KAJDI L. – NEMECSKÓ I. (2020): A kártyás fizetési mód területi jellemzői Magyarországon. *Hitelintézet Szemle*, 19 (1), pp. 65–89.